

Metafizička misija žene*

PETER WUST.

ŽENA NIJE IGRAČKA.

Ženski pokret, kojemu smo svjedoci već četrdeset ili pedeset godina, čini mi se kao dio one velike revolucije, koja već odavna drma temeljima zapadne kulture. Ne prezirem ja u toj ženskoj revoluciji očitu dobru volju: osvijestiti se, upoznati se s onim, što je zapravo bit ženstva. Ali u dnu toga pokreta krije se nešto neobično teško i tjeskobno, dok se u općenitu držanju moderne žene opaža neka revolucionarna težnja, i to naročito neke težnje, koje se odnose na samu bit bića.

U prvom bih redu htio rastumačiti i odrediti, što razumijem pod revolucionarnom težnjom ovakve vrste. Ako se ne varam, postoje dvije vrste revolucija, ili bolje revolucionarnih težnja. U povijesti nailazimo na nužne revolucije. Njih bi bila mogla zamijeniti razumna i lagana evolucija, što se katkada i događa. Ali u razvoju čovječanstva nema savršene evolucije; zato se s vremena na vrijeme i rađa revolucija, da naglo uspostavi poremećenu ravnotežu između staroga i novoga svijeta. Time izbijaju često na površinu povijesti neobično tragične posljedice.

Pa ipak se u takvim revolucijama očituje težnja, koja nije nihilistička: ona teži samo za promjenom nekih oblika društvenoga života, a ti su oblici, na kraju krajeva, promjenljivi. Reformatorska volja ne zadire u posvećeni predio dubokoga korijenja, gdje se nalaze oni veliki i nepromjenljivi zakoni, što ih biće ima kao temelj. Revolucije ove prve vrste mogu biti tragične: ali ne ruše samo biće u sebi.

Ali u svakoj revoluciji otkrivamo i neke ultraradikalne težnje prometejskoga karaktera. One i ostanu uvijek samo težnje i ne mogu ostvariti svoga cilja baš zbog tih nepromjenljivih bitnih zakona, za koje bismo rekli, da se nalaze u najvećoj dubini ljudske prirode i da njihova stalnost prkosi svakom pokušaju reforme. Ove težnje druge vrste nose u sebi nešto neobično strašno. One naime zadiru u bit samoga bića, njihova razorna volja ide tako daleko, da bi htjela prevrnuti vječne i granitne stupove, na kojima počiva općenita struktura života.

Revolucionarna s obzirom na samu bit bića, svaka reformatorska težnja, koja se odnosi na veliki metafizički zakon određuje u isti mah svoj fizički i metafizički djelokrug, jer

* Ova duboka studija njemačkog kat. filozofa Wusta izašla je u djelu »Seksualni problemi« u izdanju knjižnice »Istina i Život«, što je uređuje prof. Zanko. Na ovu najozbiljniju knjigu, što je do sada o spomenutom problemu izašla na hrv. još ćemo se posebno osvrnuti. Nap. Ur.

je sam taj zakon čovjeku, po njegovoj srednjoj prirodi, odredio neki posrednički položaj između prirode i čista duha. Bilo da se radi o povratku u predio same prirode, gdje još duh nije ušao, ili o skoku u naprijed, u predio čista duha, koji se potpuno oslobodio demonske snage prirode, i jedan i drugi pokret vode u područja čovjeku zabranjena već po zakonu njegova bića. Stoga svaki krajnji naturalizam i racionalizam nailaze na neizbježive zapreke. A posljedice tih radikalnih pokreta opažamo u onim *corsi e ricorsi*, plimama i osekama povijesti, u onoj didaktici duha, čije je mračne zakone dosta jasno opazio u naše vrijeme Gian-Battista Vico.

Među te reformatorske težnje druge vrste spadaju i ona nastojanja, koja jednom za uvijek nastoje odstraniti iz ljudskoga života faktor nejednakosti, što toliko smeta racionalizmu. Nema sumnje, da je iz te iskonske nejednakosti nastao onaj očiti nesklad, koji svugdje opažamo, između pojedinca i sredine, između volje i određenja. Ona je uzrokom ove očite, katkada strašne, nepravde života, koja se ruga našoj racionalističkoj volji i njenim nastojanjima, da popravi život i povijest. Jaka napetost, što nastaje iz te neracionalne disharmonije, katkada malo popusti, ali tako da u drugom momentu naraste do neizdrživosti. Čim naša volja za pomlađivanjem starih snaga, t. j. za popuštanjem te napetosti, uznapređuje toliko, da stane težiti, da zauvijek odstrani iskonsku nejednakost, da nam učini povijest lakšom, razumljivijom, podnošljivijom, »pravednijom« u racionalističkom smislu riječi, onda ta volja ide za nemogućim ciljem. Težnja, koju pokazuje, revolucionarna je, i to takva, da zadire u samu bit bića. S toga gledišta, liberalizam iz velikih izjava osamnaestoga stoljaća i socializam devetnaestoga vijeka dva su usko povezana brata, natopljena istom krvlju kao i današnji racionalizam.

Tu je pravi začetak modernog ženskog pokreta, s povijesnog kao i metafizičkog stajališta. Ovime ćemo razumjeti, zašto se racionalizam devetnaestoga vijeka bar djelomično stao zalagati za ženske zahtjeve. Nikakvo čudo, što je stao misliti, da mu je dužnost izbaviti iz ropstva ova dva »utamničenika povijesti«, razbaštinjeni proletarijat i ženu, koju je patrijarhat prisilio na šutnju.

Ne zatvaram nikako oči nad svim onim historijskim nepravdama, s kojima se socijalizam suprotstavio s toliko čovječje ljubavi prema proletarijatu. Ne poričem također činjenicu, da je položaj čovjeka prema ženi katkada doveo, u povijesti Zapada, do krnjenja najsvetijih ženinih prava. Ne, ni u kojem slučaju, žena ne smije biti bezlična i krotka ropkinja čovjekova, a još manje »lijepa igračka«, običan »ukras« t. zv. gospodara svijeta. U vječnoj i čistoj spoznaji ženskoga ideala ima neko dostojanstvo neki uzvišeni položaj, koji čovjek može smanjiti baš svojim neukusnim udvaranjem.

Uza sve to u modernom ženskom pokretu ima jedan sasvim emancipatorski momenat, po kojemu on postaje nezgodan, a sa metafizičkog stajališta, upravo opasan. Ne mislim, naravno, na

onaj vidljiviji, recimo groteskni, momenat, koji većina žena složno odbija. Ja naročito mislim na onaj momenat, koji se ne može uhvatiti, koji nije osjetima na dohvat, a iz nutrašnjosti djeluje na lijepu žensku prirodu, koju kvari. I izjeda je to lakše, što je ženska priroda naročito dragocjena ljudska posuda, pa je prema tome i krhkija od muške prirode.

U jednu riječ: svugdje otkrivam taj dublji elemenat ženske emancipacije, gdje vidim kako žena energičnim gestom iznosi svoje zahtjeve. Već samim tim gestom ruši ona svoju pravu ženskost i pokazuje onu naročitu rugobu ženske duše, što se zove »muškaraca«, a kojoj odgovara naročita rugoba muške duše: mekušac (l'efféminé).

Budimo još jasniji: veliki privilegij žene sastoji se ne u samom činu služenja, de facto, nego u svetom pravu, koje ima, da može služiti, ako shvatimo služenje u njegovu najvišem smislu. Radi se naime o privilegiju, koji žena dijeli sa samim Božanstvom, a to je univerzalno Materinstvo, Ljubavna Žeda za Apsolutnim. Dakle, neosporni privilegij žene je baš Služenje. A to bitno Služenje zove se u svojim zadnjim dubinama Materinstvo.

IDEAL SLUŽENJA.

Zahtjevajući za ženu ideal bitna Služenja i Materinstva, ne gubim iz očiju prigovore, kojima će me napasti strančarski teoretičari. Čovjeka, koji danas govori i sanja o takvom ženskom idealu, brzo će ljudi nazvati neiskusnim provincijalcem, zastarjelim romantikom. Zakasnio je barem za sto godina! Sjetite se, da su se žene, već za romantizma, tresle od luđa smijeha na svojim stolicama slušajući kako Schiller u svom »Zvonu« opisuje ženski ideal. To im se činio starinski ideal! Odonda je prošlo dosta godina: jedino su danas neki pojmovi o ženinoj biti poprimili neko revolucionarno obilježje. Zamislite, što danas čeka čovjeka, koji se usudi govoriti o bitnom Služenju i Materinstvu, kao o ljudskom obliku, koji je naročito svojstven ženi!

Najprije će mu ovako odgovoriti: što znači takav ideal u doba, kad ni same prilike nijesu kadre omogućiti materinstvo mnogim ženama, jer ih sile da se i one umiješaju u životnu borbu i da se natječu s čovjekom na njegovu vlastitom području: u profesionalnom i javnom životu.

Zatim će doći onaj prigovor, koji se neprestano navraća: zar nije pojam o nejednakosti spolova, tako moćan dosada na području profesionalna i javna života, nastao tokom vjekova samo iz muške predrasude, koju je stvorila povijest? Zar izreka *mulier tace at in ecclesia*, koja ženu u crkvi osuđuje na šutnju, nije kod čovjeka izražaj njegove potajne ljubomore prema ženi? A nije li žena samo pukim slučajem, nastavljaju oni, postala žrtvom povijesti, kao proleter, pa je dosada zaostala za muškarcem? Danas je ona, trgnuta napokon iz svoja sna — a u tome se i sastoji na-

predak prosvijetljena doba — prekinula svoju šutnju, za koju je samo čovjek kriv. Hvala Bogu! Ona je napokon čula onaj s a p e r e a u d e iz osamnaestoga vijeka: ona će se u s u d i t i z n a t i. Tako je eto srušena ograda nejednakosti između čovjeka i žene. Došlo je vrijeme, kad žena, kao i muškarac, ima pravo i dužnost da sudjeluje u odlukama povijesti, i to na cijelom području javna i kulturna života.

Prvi je prigovor lako pobiti. Tko bi danas bio toliko lud da mimoide teškoće društvena života i da zahtijeva ono, što je nemoguće? Istina je: fizičko materinstvo je danas samo sretan slučaj malog broja žena. Ali metafizičko materinstvo? Ne samo što je pristupačno svakoj ženi; ono joj je neophodno potrebno, jer se u njemu ostvaruje naročiti etos ženskog bića.

S toga stajališta možemo odgovoriti i na drugi prigovor: zašto bismo kratili ženi da sudjeluje u povijesti, u kulturi, u javnu životu, uz bok čovjeku i s njime, naročito ako se dogodi, kao danas, da to zahtijevaju društvene prilike? Nema samo čovjek pravo da stvara povijest. I žena je ljudsko biće, obdareno inteligencijom i ličnošću, pa prema tome radi u tom smjeru isto kao i on. Što ona mora to danas činiti čak i u javnu životu više nego prije, to je samo neka novost s obzirom na prošlost. Ali ta je novost ne oslobađa njezina naročita etosa, njezina materinstva. Ako i mora, kao što je to danas, biti uz bok čovjeka u javnoj djelatnosti, u dnevnoj borbi za opstanak, ona zato ne mora postati muškarac, nego mora da ostane žena i majka, da i dalje bude vezana uz naročiti način svoga bivstvovanja i djelovanja, koji je samo njoj svojstven. Tako ima nastupati u kulturi i u povijesti.

»ANIMUS« I »ANIMA«.

S ovim ulazimo odmah u središte problema: kakav je taj istinski ženin »modus«, polazeći s metafizičkog stajališta? Jasno je, da se, želeći na ovo odgovoriti, ne ćemo nikada postaviti na dosta visoko gledište; naročito ako hoćemo prijeći običnu stranačku ideologiju, koja danas pruža najveći broj dokaza s obzirom na ženski pokret.

Moramo dakle promotriti pitanje s metafizičkog gledišta povijesti. Rekli smo, da je žena, isto kao i čovjek, pozvana da izgrađuje tu povijest i da formira objektivni duh. U ovom slučaju ljudsko biće radi kao takovo na potpunom ostvarenju svoje čovječnosti, pa čovjek i žena pri tome sudjeluju u jednoj mjeri, tako da djelatnost jednoga popunjava djelatnost drugoga.

Povijest iznosi pred nas dvije velike kategorije, koje je potrebno dobro razlikovati i koje neprestano, sad jedna sad druga, utječu jedna na drugu. To su: novost i trajanje, s jedne strane beskonačni napredak, a povjerenje i ustrajnost s druge strane. U prvom slučaju ravna crta bježi k nepoznatom. A u drugom se

vječno kretanje, moglo bi se reći, odvija praveći krug. Zaokružuje se oko jedne čvrste točke, koja ga neprestano k sebi privlači i stalno teži k svome središtu. Ravna crta i krug su simboli, od kojih svaki predstavlja jedan aspekt povijesna kretanja. Zapravo je povijest uvijek učinjena od jednoga i drugoga u isti mah: polet duha k nepoznatom dijelu »nesavršene beskrajnosti«, i povratak na čvrstu točku, u obiteljsku intimnost, u trajnost, i to usprkos protivnoj težnji, koju neće moći nikada ubiti. Ali budući da su ova dva faktora osuđena da se bez prestanka i izmjenično traže i izbjegavaju, moramo u povijesti razlikovati dobru i zlu djelatnost (nagon za novim), kao i dobru i zlu trajnost (nagon ustrajnosti). I zbilja, kad bi s poviješću upravljala apsolutna aktivnost, ona bi postala krajnim analitičkim kretanjem, dakle destruktivna; dok bi upravljana samom trajnošću dovela do zlokobne stagnacije, gdje bi se biće izgubilo u tromoj i lijenoj smjernosti. Ali na koncu konca cijela ova dijalektika između kretanja i mira, između žede za velikim događajima i težnje da se vratimo k sebi, ne potvrđuje li to, da čovjek uvijek ide prema vječnosti? Tamo će se svi ovi suprotni faktori, koji su u vremenu bili škodljivi, s vremenom stopiti u savršeno jedinstvo, koje možemo nazvati *Vita aeterna* ili *Requies aeterna*.

S pravom se često prigovara povijesti Zapada da ju je stvorio i izgradio samo muškarac, što znači da se ovdje princip aktivnosti pretjerano razvio, protivno od povijesti Orijenta, gdje pripada prvenstvo miru. Moramo priznati, da se od Renesanse velika simbolička figura zapadnjačkog čovječanstva razvija u Faustu, čovjeku koji vječno želi upoznati nesavršenu beskrajnost.

Kad bi povijet bila samo muškarčevo područje, dovoljna bi bila unilateralna Faustova pojava da nam je prikaže. I tada bi samo duh imao pravo stvarati povijest. (Kad govorim duh, ovdje, naravno, mislim na njegovu ograničenu težnju, t. j. analitičku i razornu.) Ali u povijesti se mora očitovati i princip duše. Duša, vezana s prirodom i sa zemljom, mora biti protuteža duhu, mora ga zadržavati na padini njegovih vječnih dogodovština.

To je točka, u kojoj moramo tražiti pravi metafizički osnov, koji određuje razliku spolova. Stvar je u ovome: muškarac je više po svojoj biti određen za načelo duha (*animus*), a žena za načelo duše (*anima*)². Ne smijemo ovu ideju stisnuti, svesti je na suhoparno konstruiranje i izobličiti je. Jer muškarac i žena imaju jednaki udio u osobinama ljudskoга bića, što znači, da oboje pripadaju području ličnosti. A jer su lična bića, svaki od njih

---

¹ Relativna, ograničena beskrajnost, koja može biti uvećana i smanjena. Kao na pr. beskrajnost vremena i prostora. Protivno od potpune apsolutne beskrajnosti, koja je Bog.

² Poznata je Claudelova upotreba riječi *animus* i *anima* za sličnu distinkciju.

ima u isti mah i duh i dušu. Metafizička razlika spolova proizlazi samo iz nadmoći, t. j. kod muškarca iz nadmoći duha, a kod žene iz nadmoći duše. U toj razlici leži i sva veličina kao i sva slabost jednoga i drugoga spola.

Čovjek posjeduje sposobnost jasnoće, logičku dosljednost, oštrinu u suđenju i čvrstoću u odlukama, jer je on biće, kod kojega prevladava duh. Ali u isti mah je time određen i njegov ljudski nedostatak. Duhovne se vrijednosti ženske psihe nalaze kod njega u pozadini. Očituju se samo u genijalnu čovjeku. Ne možemo naime ni zamisliti genijalna čovjeka, koji ne bi imao veći razmjer ženskih snaga. Time, što je čovjek prvenstveno predan duhu, osuđen je na vječni nemir, koji uzrokuje neprestana žeđa za novim (aktivnost). On je — što je njegov veliki manjak — životni lutalac, onaj koji nigdje nije kod kuće, onaj koji nema domovine, onaj koga uvijek nešto baca u nepoznato; usprkos svojoj težnji za jasnoćom i logikom, usprkos jakosti njegove volje, no ne će nikada biti miran u metafizičkom elementu svoje nutrine, svoje familijarnosti, svoга povjerenja, svega onoga, čemu je on središte. Moglo bi se reći, da muškarca uvijek mora neka ekscentrična aktivnost, u doslovnom smislu te riječi. To znači, da je on po svojoj prirodi gonjen iz postojane točke, koja se nalazi u središtu života, i da ide za centrifugalnim težnjama, koje ga tjeraju uz ravnu crtu prema nesavršenoj beskrajnosti.

Tom naročitom čovjekovu određenju, duhu, sa svim njegovim bogatstvom i siromaštvom, s njegovom veličinom, ali i slabošću, protivi se naročito određenje žene, koja je opet predana duši. U duši dakle treba tražiti njezin naročiti način življenja. Teško je jasno izreći, što to sve znači.

Znači li to, da je sudbina, određujući ženu za duhovne stvari, nju postavila u uži dodir sa prirodom? To bi bilo točno. Ali opet: što razumijevamo pod »prirodom«? Mogli bismo najprije zamisliti između prirode i žene neku vrstu animalne veze i predpostaviti, da ta veza daje ženi neku snagu, koju čovjek, neovisan od prirodna principa, ne pozna. Iz toga onda moramo zaključiti, da žena po toj užoj vezi dolazi do dosta velike prednosti: njoj onda ima da zahvali, što je s njom život bolje postupao i što ju je jače zaštitio. Ali za nju odatle nastaje pogibao druge vrste.

U svakoj manifestaciji prirode nalazimo bar na površini neki demonski princip, koji je nezasitan, hirovit i promjenljiv. A u vezi, koja spaja ženu s prirodom, jako se zapaža prisutnost toga elementa. Poznat je nedostatak logičnosti kao i hirovitost ženskoga duha: lako ih je razlikovati od tvrde i neumoljive logike, kojom se diči muški duh. Znamo, da je tobožnja ženska »logika« vrlo omiljeni predmet muških šala i da muškarci rado govore o hirovitom i promjenljivom faktoru, o kojem je malo prije bilo govora.

Uza sve to žena je lično biće. Ona je duša i duh, kao i čovjek. Čim se toga sjetimo, lakše ćemo shvatiti, što znači blizina prirode za žensku dušu. Ali se u tom času pojam prirode pred našim očima proširuje u mnogo spiritualniju koncepciju, i nalazimo se pred novim aspektom, koji je naročito svojstven ženskoj biti.

U intelektualnu pozivu čovjeka obično promatramo samo njegovu slobodu, koja nadmašuje žensku slobodu, njegovu ponosnu i mušku sigurnost, objektivna i pozitivna svojstva, što se očituju u njegovu sudenju i njegovoj djelatnosti. Ali ta muška prednost ima s druge strane i svoju protutežu. Sjetite se samo: prava se sloboda duha ne sastoji u tome, da uzmognemo materijalno ostvariti neka djela. Možemo čak ustvrditi, da to ostvarenje nije prvotni element. Naprotiv, sva djela, što smo slobodno izvršili, imaju kao još dublju posljedicu, u dubinama našega ja, stvaranje neke druge slobode, »obične« i trajne slobode.

A sada dolazimo do onoga što je najčudnije! Ženina blizina s obzirom na prirodu (ali prirodu u najspiritualnijem smislu) nas dovodi do priznanja, da je žena bliža *apsolutnoj* slobodi nego muškarac. Intelektualni poziv čovjeka dovodi ovdje do nekoga manjka, koji, naravno, ima svoj razlog, a u *sveukupnoj* ekonomiji je jedan nuždan faktor. Po svojoj intelektualnoj bistrini muškarac je — ako ga usporedimo sa ženom — oskudniji, više izgubljen u životu, nego bi to netko u prvi mah mislio. Ta ga bistrina goni u »vječno nepoznato«, što mu nameće neku ulogu »dezertera svijeta« i čini od njega biće — što moramo priznati — koje osjeća strašnu potrebu da bude otkupljeno. Čovjek se nikada ne će ugodno osjećati u životu, dok žena, koja je sva prožeta prirodom, hoće. Nju baš ta njezina veća »obična« i nutarnja sloboda nuka k plemenitijim vrijednostima života. A to daje njezinu biću, samo ako ga zna očuvati čistim, nešto neobično dragocjeno i lijepo, obasjano nekom svjetlošću, koja nije više zemaljska, nešto tako uzvišeno i čisto, da to ne možemo usporediti ni s čim ovdje na zemlji. Žena je, po svojoj prirodi, bliža nego muškarac svim religioznim vrijednostima, kao i najčistijoj ljubavi, koja iz toga izlazi. Ne smijemo zaboraviti, da čovjek ima u krvi, s faktorom duha, luciferski aspekt inteligencije.

A sada dodajmo i ovo: radi svoje naročite biti primila je žena u povijesti misiju da otrgne muškarca od »vječno nepoznato«, kamo ga neprestano tjera faktor duha. Ona je bila kraj njega postavljena, da ga privede ognjištu, svetom žrtveniku života, da ga spasi od njegove voljne i intelektualne težnje, koja ga odvlači od središta. Povijest dakako ne možemo ni zamisliti, ako iz nje isključimo čovjekovu centrifugalnu težnju. Ako, s druge strane, u njoj vidimo samo to, istina je ono, što smo malo prije govorili: jedini je tvorac povijesti muškarac.

Ali u povijesti i centripetalna sila ima svoju ulogu; sila, koja se kreće u krugu, koja je upravljena prema unutrašnjosti, prema intimnosti, trajanju, sigurnosti, a koja u ženi više razvija duševne osobine, ali prije svega metafizičko i univerzalno materinstvo. Stoga jest i bit će uvijek, u povijesti, uz patrijarhat i vječni matrijarhat.

Slabo bi shvatio karakter toga matrijarhata onaj, koji bi ga uzeo za povod neke ženine emancipacije, nekoga slabo shvaćenoga drugarstva između nje i čovjeka, bilo to u obitelji, bilo u zajedničkom životu kulture i povijesti.

Ovdje moram duboko zaći u dubinu bića. Postoji u životu neka napetost između krute nužde ustaljenoga poretka s jedne strane i pomirljivih sila blagosti i ljubavi s druge strane. Faktori ove napetosti nalaze se jedan prema drugome u nepromjenljivom odnosu; odatle i neka prisilna hijerarhija. U tom iskonskom odnosu, kruta nužda zauzima prvo mjesto, ali ne tako, da bi mu element ljubavi bio potpuno podvrgnut.

Naročita dijalektika, koju zapažamo u odnosu između muškarca i žene, dolazi baš iz toga prvoga metafizičkog odnosa, iz njegova iskonskoga tipa, čiji elementi, kako smo vidjeli, ne mogu biti izmjenjeni. Iz toga slijedi, da ni matrijarhat naročite vrste, koji susrećemo u povijesti, ne može biti takav, da ikada poremeti ovu hijerarhiju. Ona je postavila čovjeka na prvo mjesto, a ženu na drugo. Samo u vrijeme propadanja opažamo, da je odnos iskonskog reda i zasnovan na prirodi nestaje s mnogim prvotnim spoznajama.

ŽENA POKRAJ ČOVJEKA.

Ovako smo došli do najosjetljivije točke naše rasprave. Sada se naime odlučno pitanje postavlja samo od sebe: kako će se žena držati pokraj čovjeka u privatnu i javnu životu? Na koji će način ona djelovati? Hoće li stupati nekako usporedo s njime? Moderna ideja o drugarstvu između oba spola prirodno iziskuje takvu uporednu djelatnost. Pa ipak je moramo odbaciti, jer ona ne odgovara nikako hijerarhičkom uređenju bića.

Ali ako odbacimo ideju koordinacije, koja je tako mila liberalcima i socijalistima, što će se dogoditi, reći će netko, s odnosom između čovjeka i žene? Ta može se dogoditi samo jedno: povratak staroj i otrcanoj ideji, po kojoj je žena »niža« od čovjeka!

Ne smijemo misliti, da je t. zv. »subordinacija« žene sasvim običan pojam! Još ćemo jednom naglasiti: žena je po svojoj čistoj i vječnoj biti bila postavljena i previše visoko u redu vrijednosti, da bi ikada mogla biti ponižena, po čovječjoj volji, na ulogu ropkinje ili igračke.

Odatle je nastao jedan čudan položaj: čvrsto se držimo načela o hijerarhiji spolova, kako ju je priroda postavila; a opet nikako ne dopuštamo ideju ženine subordinacije, u običnu smislu riječi.

Je li to u protuslovlju? Ne, ili samo prividno. Ako iz bližega ispitamo elemenat ljubavi, koji je, čini se, bitna orijentacija ženskoga bića, dolazimo, usprkos svemu, do rješenja problema. Istina je, da se u zadnjim dubinama bića uvijek učvršćuje kruta i neumljiva nužda, u svome vječnom preimućstvu, kao granitni stup, na komu Sve počiva. Prema tome čovjek ima da zadrži, u svom muškom dostojanstvu, prvo i autoritativno mjesto, u obitelji kao i u javnu životu. Na njemu počiva vječna *Paternitas Dei*; on je ovdje njen predstavnik, ali tako, da time nikako ne ukida onu samoću i napuštenost u životu, o kojoj smo prije govorili, kao posljedicu svoga intelektualnoga poziva. U iskonskim dubinama bića, vidimo, kako počelo ljubavi nadmašuje ono drugo počelo, iako mu je podvrgnuto; i to po svojoj naročitoj biti, po velikoj plemenitosti svojevoljno služenja, po svojoj upornosti da brani svoje lijepo »pravo služenja«. Na sličan način vidimo, kako je u hijerarhiji spolova žena »podvrgnuta« čovjeku. Pravu metafizičku misiju žene moramo gledati u tome služenju, u tom »pravu služenja«, u tom univerzalnom materinstvu žene, koja, priznavajući dostojanstvo čovjeka, nastoji da ga spasi od njegove centrifugalne težnje. To je duboki smisao onoga, što mi kod nje nazivamo »bitno služenje« i »univerzalno materinstvo«. Njezina je zadaća na zemlji: postati otkupiteljicom po ljubavi. Priroda joj je dala zadatak prave svećenice. Kao vestalka života, ona mora podržavati svetu vatru u svetištu povijesti. Ona je vječna čuvarica svih najčistijih i najviših vrijednosti duše, a pozvana je da iz nutrine pobijedi luciferski faktor, koji se nalazi u duhu.

Pomislite sada, koliko je ovime uzvišeno dostojanstvo žene! Učinili su je saveznicom Boga i prirode, da bi se mogla boriti protiv centrifugalne težnje čovjekove. Bog se uvijek vraća u Sebe, jer On vječno počiva u Sebi. A i priroda ostaje neograničeno u sebi. Jedini duh, jer je ograničen, zna za centrifugalnu težnju za neovisnošću, koja je inače relativna. Ta bitna težnja dolazi naročito kod muškarca do svoga potpunoga opsega. Ona postoji i kod žene, jer je i ona »inteligencija«. Ali zbog svoga naročitoga položaja, zbog uske veze, koja je spaja s prirodnim načelom, žena je neprestano zaokupljena s onom svojom posebnom djelatnošću, koja je združuje s Bogom i s prirodom. Istaknimo još, da se u njezinu poslanju ostvaruje, na koncu, zadnji cilj povijesti — Vječnost. Ipak taj cilj nije *egressus*, nije odlazak; a čemu kušati sreću radi svoje vlastite naslade. Ono je radije u povratku k ognjištu, u otkupljenju duha po ljubavi, da dođemo do vječna Jedinstva Ljubavi.

VODIČ.

Tako dakle žena vodi čovječanstvo. Ona ga može povesti k ostvarenju njegovih najviših mogućnosti; ona ga može i zavesti, ako obeščasti ideal ljubavi, koji je po biti njezin, i ako prevrne hijerarhički poredak, što je povijest uvijek kaznila.

I najveći su mislioci, u svojoj naročitoj nostalgiji, u potaji uznosili, da će ih ženino djelovanje oteći njihovoj duhovnoj bijedi. Samo ona ih je morala privesti ognjištu i domovini. I ovo nam dokazuje, da metafizičko ženino poslanje moramo tražiti u otkupljenju po ljubavi.

Sjetimo se Dante-a. Istina je, da *Divina commedia* ima simboličku vrijednost. Ali kroz tu simboliku možemo uvijek jasno nazrijevati zadnju stvarnost svakoga ljudskoga elementa. U njoj čitamo, da se čovječanstvo izgubilo u labirintu duha bez ljubavi i da je sam duh nemoćan da ga od toga izbavi. Mora da dođe k njemu Beatrice, žena bez mrlje, simbol ljubavi i milosti, da ga vodi k vječnoj domovini.

Nije li Michelangelo došao do iste intuicije? Nije li dirljivo gledati, kako ovo veliko biće, potišteno varavim bljeskom umjetnosti, pruža napokon ženi, koja se zvala Vittoria Colonna, bijeli list papira uz ovu djetinju molbu: »Napiši mi na ovaj bijeli list. Hoće li spasenje biti samo za one, koji se nikada nijesu udaljili od prava puta, ili možda i... za one, koji se kaju?« Sigurno, u lijepu sonetu iz umjetnikove starosti, ovo ima samo simboličko značenje. Ali, što da mislimo o ovom prostom papiru, koji sijedi starac pruža velikoj gospi moleći je tako naivno, da mu napiše zadnji i odlučni odgovor na to važno ljudsko pitanje? Zar to sve ne potvrđuje metafizičko ženino poslanje, kao stvarnost, koju smo spoznali, u velikom djelu našega stvaranja?

Na koncu se i Goethe pridružuje ovim velikim dušama. Dugo vremena su ljudi u njegovim odnosima s ženama vidjeli samo zabluda, koje su se provlačile kroz njegov dugi život. Mnogi su, promatrajući ovu zalutalu stazu, koja je ipak bila križni put s bolnim patnjama, krivo tumačili, u ironiji, i prostoti, zadnji prizor iz *F a u s t a*. Ali usprkos svim zabludama, u koje je Goethe mogao upasti u svojim odnosima s ženama, i u njemu razaznajemo duboku metafizičku nostalgiju, o kojoj smo malo prije govorili. U dnu njegova bića ona je težila za otkupljenjem i očekivala ga je od vječnoga materinstva, čija snaga pročišćuje.

Ali sve ispovijesti takvih bića su malene i neznatne prema onome, što nas kršćanstvo uči o metafizičkom poslanju žene. U početku i u sredini njegove povijesti, ono nam pruža dvije velike mogućnosti, između kojih ona može birati. U početku te povijesti žena se, stavljena uz bok čovjeku, služi svojom moći, da ga zavede i združi s mračnim silama zla. U sredini te iste povijesti, opet se pojavljuje žena, ali ovaj put u svome najsjajnijem obliku. Fra Angelico je možda od svih slikara onaj, koji je s najviše čara prikazao odlučni čas, kad se, po bezgriješnoj ženi, zbivao najveći misterij povijesti. Dok se anđeo, saopćivši svoju božansku vijest, pita, što će se iz toga dogoditi, kao da se u maloj sobici, gdje se nalazi Djevica, tok povijesti za jedan trenutak zaustavio. Samo božanstvo čeka (da se izrazimo ljudskim jezikom). Ono očekuje

ponizni »da« od svoje »službenice«, onaj »da« po kojemu će se ostvariti božanska nakana, taj veliki preokret ljudske sudbine. Kao da je cio život od visina nebeskih do dubokih ponora zemlje, zadržao svoj dah, u tom trenutku, i da čeka spasonosni odgovor tog bića svjetlosti. Tko je ta žena? Mi je poznamo. To je ona, koju čovječanstvo kroz vjekove sluša s usana Žene: »Ja sam službenica Gospodnja«.

Možete u beskrajnost raspravljati o ovim riječima, ako ih ne shvaćate s kršćanskoga gledišta. Ali ne smijete reći, da ne vjerujete u veliki metafizički događaj, koji se zbio ovim odgovorom; nitko ne može zanijekati, da najveći duhovi čovječanstva nijesu tražili, nadali se, očekivali od žene ove priproste riječi. U njima se skriva ono, što je najviše u ženskome idealu i prikazuju ga u njegovoj najprivlačivijoj ljepoti:

*Ecce ancilla domini Fiat mihi secundum verbum tuum*³.

---

³ S njemačkoga na francuski preveo G. du Loup.